Obiceiuri şi genuri folclorice atestate de Dimitrie Cantemir şi actualitatea lor

de EMILIA COMIŞEL

Unul dintre cele mai valoroase izvoare documentare din secolul al XVIII-lea, cu privire la realităţile istorice, geografice, psihologice, etnografice şi folclorice îl constituie opera domnitorului cărturar al Moldovei, Dimitrie Cantemir. Cele mai multe informaţii sînt consemnate în monografia *Descriptio Moldaviae* [1]), remarcabilă prin bogăţia datelor, prin concepţia ştiinţifică şi metoda modernă ce îi stau la bază — prima lucrare în acest gen din literatura românească. Alte cîteva ştiri se întîlnesc în *Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor* [2]), în *Viaţa lui Constantin Vodă Cantemir* [3]) şi în *Istoria imperiului Otoman* [4]). În ultimul studiu menţionat, D. Cantemir prezintă primele încercări de folclor comparat. Excelent cunoscător al vieţii şi obiceiurilor orientale, cînd descoperă elemente similare sau înrudite cu ale folclorului nostru le notează cu interes şi minuţiozitate. [5])

Studiul de faţă îşi propune să încerce o privire istorică asupra folclorului românesc, într-o perioadă de timp determinată, de circa două secole şi jumătate, limitată la aspectele prezentate de cărturarul moldovean în operele sale. Am folosit, ca metodă de lucru, analiza comparativă a obiceiurilor şi genurilor folclorice de astăzi (o parte din ele au dăinuit pînă la începutul secolului XX) şi publicaţiile ultimelor două secole, cu materialul atestat de D. Cantemir.

Putem grupa referinţele din opera sa în *Genuri şi instrumente muzicale (doină, cîntec; instrumente româneşti şi turceşti* (ultimele nu intră în preocupările noastre); *Ceremonialul şi repertoriul obiceiurilor calendaristice:* ciclul de iarnă — *colindul, turca, chiraleisa şi vergelul) şi* ciclul de primăvară-vară *(paparuda „papaluga", drăgaica* şi *căluşul).*

Atitudinea ştiinţifică modernă, interpretarea critică a fenomenelor, străduinţa permanentă de a descoperi originea acestora şi aria lor de răspîndire la poporul român şi la alte popoare, reuşind astfel să releve originalitatea sau, dimpotrivă, un fond genetic comun, demonstrează o vastă erudiţie, o minte pătrunzătoare, o viziune clară asupra legilor naturale şi sociale, situînd opera sa printre cele mai remarcabile în cultura românească şi europeană.

Descriptio Moldaviae, — monografie redactată în urma invitaţiei primită de la Academia din Berlin, în anul 1716, un adevărat caleidoscop al Moldovei feudale, în care folclorul vine în ajutorul istoricului pentru a lumina unele aspecte ale trecutului, ale mentalităţii şi psihologiei poporului, — este de o importanţă capitală, ca deschizătoare de drumuri în domeniul literaturii de specialitate. Scrisă iniţial în limba latină, a fost tradusă în limba ţării de mai mulţi intelectuali, unele formulări fiind desluşite treptat, ba chiar menţinîndu-se neclare pînă astăzi. Noi am utilizat traducerea făcută de Giorge Pascu[6]) (publicată în anul 1923).

Patriotismul savantului-domnitor străbate toată opera, în paginile în care descrie cu mîndrie frumuseţea şi originalitatea unor obiceiuri, a unor jocuri populare, dar şi cu simţ critic, punînd pe seama condiţiilor vitrege de dezvoltare aplecarea românilor moldoveni spre superstiţie, observată însă „în cele mai multe ţări". Iată cum se exprimă autorul: „În sfîrşit, *ca şi în cele mai multe ţări* pe care o literatură mai cultă încă nu le-a ilustrat, tot aşa poporul de jos este înclinat la superstiţie şi în Moldova, care nu s-a spălat aşa de desăvîrşit de vechile sale necurăţenii, ba chiar la nunţi, la înmormîntări şi la anumite timpuri ale anului, ilustrează cu versuri şi cîntece oarecare nume necunoscute şi care miroase a culturi vechi ale Daciei" [7]). (subl. n.)

Monografia a fost scrisă şi dintr-un sentiment patriotic al omului luminat prin ştiinţă, pentru a ne face cunoscuţi străinilor, cu deosebire prin ceea ce avem mai caracteristic: „Cei care vor să descrie moravurile Moldovenilor, lucru de altfel cunoscut de puţini străini ori chiar de nimeni, iubirea de patrie insistă şi porunceşte să încărcăm cu laude acel popor în care ne-am născut şi să recomandăm pe locuitorii unei ţări care ne-a dat viaţă. Se opune însă spiritul de adevăr şi ne opreşte să afirmăm cele ce dreapta judecată ne sfătuieşte că sînt de reprobat" [8]). Iată un crez ştiinţific adevărat pentru toate timpurile şi pentru toţi oamenii de ştiinţă.

Descrierea amănunţită a unor obiceiuri dovedeşte observaţia directă, în momentul desfăşurării lor, în medii sociale diferite, ceea ce îi permite să distingă elementele comune şi

https://biblioteca-digitala.ro

diferite la cele două clase sociale — țărănimea și feudalii — (printre care situează și pe Domn și rudele sale). Puțini sînt străinii care ne-au lăsat în memoriile lor de călătorie asemenea relatări comparative. Un exemplu de mare însemnătate îl avem de la diplomatul francez Pétis de la Croix, care trece prin țara noastră (în Moldova, Țara Românească, Dobrogea și Transilvania) în anii 1672—1675 [9]).

Pînă la 15 ani, D. Cantemir are ocazia să fie în contact direct cu cultura și civilizația românească, să asculte repertoriul de cîntece și jocuri al lăutarilor, să asiste la nunți și la alte petreceri ; atunci i s-au imprimat în suflet și în minte crîmpeie de viață românească în ceea ce are ea mai original și mai valoros — folclorul. Prin observații comparative, subliniază el relațiile de veacuri între cultura celor două clase sociale (și mai tîrziu influențele reciproce) : cultura străveche a maselor largi și cultura incipientă a clasei dominante, al cărei izvor permanent rămîne cea dintîi, reprezentativă pentru spiritualitatea etnică făurită de-a lungul istoriei.

În scurtul răstimp de ședere în patrie (între anii 1673—1688, cînd este trimis ostatec pe lîngă înalta Poartă Otomană, apoi în scurtul timp de domnie), acumulează cunoștințe și impresii relative la viața și arta poporului său pe care le va așterne, odată stabilit în Rusia, cu pricepere și simț de răspundere, îndeosebi în opera sa monografică *Descriptio Moldaviae.*

Este regretabil că relatările sale despre muzica populară românească sînt atît de sumare. Poate că, stabilit departe de țară, după o viață atît de zbuciumată, considera muzica numai ca un apanaj al tinereții, poate că, interpretînd muzică turcească, nu mai avea o imagine clară a melosului românesc. El a descris acele aspecte din cultura poporului care l-au impresionat mai mult prin originalitatea și frumusețea lor. Scrie despre doină, asociindu-i numele cu o zeitate din panteonul Dacilor (conform concepției sale mitologice) dar ne face cunoscut și un amănunt semnificativ, și anume că ea apare ca *introducere la cîntecele epice,* probabil și la cele lirice. Iată textul integral : „Doina se pare că a fost numele uzitat la Daci a lui Mars sau Bellona, căci se pune înainte la toate cîntecele care povestesc fapte de război și servesc de text la preludiile cu care neamul moldovenesc obișnuește să le moduleze înaintea cîntecului“ [10]).

Poate se referă la acele introduceri instrumentale bogat ornamentate, cantabile, care contrastează cu recitativul epic la care se adaptează textul poetic al cîntecelor noastre bătrînești, sau poate că a avut prea rar ocazia să asculte doina așa cum se cîntă ea în lumea satelor. De altfel și Sulzer [11]), contemporanul său, remarcase că doina este intonată de români fără cuvinte.

În *Viața lui Constantin Vodă Cantemir,* ni se relatează un moment de creație spontană, cu ocazia unui ospăț, la care luau parte moldoveni și polonezi. Sobieski, după ce poruncește lăutarilor să înceapă hora, cheamă pe unul din ei pentru a-l învăța un „cîntecel moldovenesc“... pe care îl compusese el însuși, ca să-l cînte lăutarul, auzindu-l din gura lui. Tăcînd lăutarii, craiul singur a cîntat așa :

Constantine, fugi bine,
Nici ai casă, nici ai masă,
Nici dragă jupînească“ [12]).

Mai mult în contact cu muzica orientală, învățatul Domn și-o însușește, o interpretează cu plăcere, creează chiar piese care s-au păstrat în repertoriul lăutarilor români și turci [13]) și — întreprindere de toată lauda — inventează un sistem de notare a muzicii orientale, foarte util pentru teoria muzicii : Pe aceștia („pe muzicienii interpreți“ turci *(n.n.)* i-am instruit eu în unele părți ale muzicii mai ales teoretice și într-un metod nou, inventat de mine, pentru a exprima cîntecele și doinele prin note,... invențiune necunoscută mai înainte turcilor... Am compus o carte mică în limba turcească despre arta muzicii... amatorii de muzică se servesc pînă-n ziua de astăzi de regulile puse în acea cărticică“ [14].

Așa-dar, D. Cantemir cunoștea cei doi termeni din folclorul românesc, *doină* și *cîntec,* dar nu scrie nimic și despre trăsăturile lor muzicale. Totuși, după informațiile unui contemporan al său, Erasmus Schneidel von Weismantel [15]), doina era genul cu cea mai mare vitalitate : „Fetele și femeile cîntă cu plăcere aproape în tot locul... și repetă ca într-un refren aproape întotdeauna cuvîntul *doină.* Acest cuvînt se aude pretutindeni, pe toate potecile și în toate casele“ [16]) Intenția de a cunoaște documentele trecutului în semnificațiile lor multiple întîmpină greutăți tocmai din cauza insuficienței de informații și a cunoașterii vieții reale a fenomenelor, în condițiile social-economice concrete. Dacă, în descrierea unor obiceiuri, D. Cantemir semnalează amănunte de o importanță considerabilă, unele atestate pentru prima dată în istoria folclorului, este greu să ne dăm seama dacă se pot generaliza la toate regiunile țării, dacă ceea ce ni se pare nouă astăzi incomplet nu este o scăpare din vedere a folcloristului, ci situația reală din momentul surprinderii lui. Cum o trăsătură caracteristică a folclorului românesc o constituie deosebirile regionale, concretizate în funcție de condițiile locale de dezvoltare (observate la toate genurile și obiceiurile populare), specialistul contemporan este nevoit să interpreteze faptele cu multă atenție.

În *Descrierea Moldovei* apare pentru prima dată o relatare amănunțită a obiceiului numit

https://biblioteca-digitala.ro

astăzi *căluș*, (sau călușeriu), iar atunci *„căluceni"*. Autorul este preocupat aici nu numai de descrierea obiceiului, a riturilor și ceremoniilor, a funcțiilor magice, a repertoriului și datei calendaristice cînd se desfășoară, ci face și unele observații despre mentalitatea oamenilor, despre înclinarea lor spre superstiții, despre utilizarea folclorului ca un mijloc de luptă împotriva forțelor necunoscute, împotriva bolilor. Spre deosebire de *căluşul pe* care îl vedem astăzi și în materialele existente (studiile publicate sau manuscrise), *„căluceniі"* lui D. Cantemir prezintă multe elemente total diferite, în ceea ce privește costumația, podoabele, perioada cînd se desfășoară, terminologia, atitudinea autorităților față de unele rituri. În ceva mai mult de o pagină, se fac observații surprinzător de precise : „Afară de aceste feluri de jocuri care au loc la festivități [(este vorba de jocurile de nuntă și de cele neocazionale, *(n. n.)*] este un altul mai superstițios care trebuie să se compuie dintr-un număr nepereche de jucători, șapte, nouă și unsprezece. Se cheamă *călucenii* și se adună o dată în an, îmbrăcați cu haine femeiești, cu o cunună pe cap, împletită din frunze de pelin, presărată și cu alte flori, imită glasul femeiesc și, ca să nu poată fi cunoscuți, își acopăr fața cu o pînză albă. Toți poartă în mîini săbii goale (scoase din teacă ; n. n.), cu care îndată ar fi străpuns orice profan care ar fi îndrăsnit să le scoată acoperitura feței lor, căci *acest privilegiu li l-a dat un vechi obicei,* așa că din această cauză nici la judecată nu pot fi acuzați de omor *(subl.n.)*.

Conducătorul bandei se cheamă *stariță* și al doilea *primicher,* a cărui treabă este să întrebe ce fel de joc vrea starița să se joace și să spuie colegilor în ascuns, ca norodul să nu audă numele jocului mai înainte de a-l vedea cu ochii ; căci au peste o sută de cîntece diferite și jocuri compuse pentru ele, unele așa meșteșugite, încît cînd joacă abia dacă ating pămîntul și parcă zbor în aer" [17]). Interdicția de a ieși din ceata călușarilor timp de nouă ani, respectată pînă în ultimul timp și ritul vindecării celor „luați din căluș" (pe care l-am observat puțin timp înainte de cel de-al doilea război mondial), demonstrează tenacitatea unor concepții și superstiții la care poporul a renunțat tîrziu, tocmai din cauza menținerii unor condiții sociale și economice de viață și de muncă, de-a lungul secolelor. Mai departe, observatorul fin și cu privirile îndreptate spre viitor, scrie : „Astfel, timp de zece zile, de la Înălțarea Domnului și pînă la Rusalii, sînt ocupați într-una, și cutreeră toate tîrgurile și satele, jucînd și alergînd. În tot timpul acela ei nu dorm niciodată decît sub acoperișul unei biserici căci cred că dacă s-ar culca în alt loc, îndată ar fi apucați de *aneraide* pe care ei le numesc *frumoase* [18]). Apoi, dacă o bandă de căluceni s-a întîlnit pe drum cu o alta, ele trebuie să se bată, și cei învinși dau cale celor învingători, și după ce s-a făcut pacea, timp de nouă ani, trebuie să recunoască că sînt inferiori celeilalte bande. Dacă într-o astfel de luptă a fost vreunul ucis, nu se face judecată și nici nu se cercetează de judecător cine a fost acela. Cine a fost o dată primit într-o astfel de bandă, timp de nouă ani, în fiecare an, trebuie să facă parte dintrînsa, iar dacă n-ar face aceasta, ei zic că este răpit de duhul rău și apucat de frumoase. Norodul superstițios le atribuie puterea de a alunga bolile cronice. Vindecarea se face așa : „...după ce bolnavul este întins pe pămînt, ei încep jocurile lor, și la un anumit loc al cîntecului, îl calcă rînd pe rînd de la cap pînă la călcîi, apoi îi șoptesc la ureche niște cuvinte anume compuse și poruncesc ca boala să iasă. Dacă au repetat aceasta de trei ori în cele trei zile, adesea răspunde succesul speranței, și boli foarte grele, care înșelase mult timp arta medicilor celor mai cunoscători, sînt alungate astfel cu puțin lucru. Și încheie : „Așa putere are credința în superstiție" [19]).

Vorbind despre obiceiurile de nuntă și despre repertoriul de jocuri, D. Cantemir amintește sumar, (prea sumar) și de instrumente muzicale. În cîteva locuri numai, găsim aceste informații : In *Descrierea Moldovei*, cap. XVIII din partea II-a, notează : „...dacă s-a dus la biserică ori se întoarce acasă, tot alaiul de curte, și *dobe* și ***alte instrumente muzicale, atît creștine cît și turcești,*** îl întovărășesc pe dinsul ca pe domn.[20]) (subl. n.) și în *Hronicul vechmii a Romano-Moldo-Vlahilor.*"[21]) menționează un interpret de bucium: „bucinar" care „sună de bătălie".[22]) Se referă la mult citatele (în secolele anterioare) ***„buciume moldovenești"***, de către scriitori străini[23] și cronicari români[24].

Despre jocuri găsim cîteva date esențiale în cap. XVII (partea II-a) cu titlul *Despre moravurile Moldovenilor*. El arată distincția dintre două jocuri cu mare frecvență în acel timp, originalitatea lor (pentru că nici un alt popor nu dansează astfel) și maniera de desfășurare a lor la diferite prilejuri, îndeobște la nunți. „Felul jocului moldovenesc (zice autorul) este cu totul altfel decît la celelalte neamuri, căci nu dansează cîte doi sau cîte patru, ca Francezii ori Polonii, ci mai multe persoane deodată fac un cerc ori un șir lung, și acesta nu este ușor decît la nunți. Dacă toți (cei) prinși între ei cu mîinile joacă în cerc și se mișcă cu un pas egal și regulat de la dreapta spre stînga, jocul se cheamă *hora ;* dacă însă sînt așezați într-un șir lung și prinși de mîini așa încît capetele să rămînă libere, și se învîrtesc cu diferite mișcări, acest joc se cheamă, cu un cuvînt polonez, *danț*" [25]). Cantemir observă jocul în șir, pe străzi, al nuntașilor, grupați după sex și conducătorul care este de obicei, un bătrîn (cu un toiag în mînă), ca și contorsiunile geo-

https://biblioteca-digitala.ro

metrice ale dansatorilor — obicei păstrat pînă astăzi la românii din Timocul jugoslav. Iată descrierea sa amănunțită : „La nunți, înainte ca binecuvîntarea preotului să unească pe logodiți, este obiceiul de a juca în ogrăzi și pe străzi, și anume în două șiruri, unul al bărbaților și unul al femeilor. Se alege un conducător și al unuia și al celuilalt, un bărbat bătrîn și respectabil, care ține în mînă un băț poleit cu aur ori împestrițat cu alte culori, la capătul căruia este înfășurată o năframă împodobită cu lucrătură frigiană... unul din conducători trage pe cel care-l urmează de la dreapta la stînga, iar celălalt de la stînga la dreapta așa ca fața să privească fața, apoi în ordine inversă..." Astfel „fiecare șir se învîrtește în mișcări sinuoase și așa fel ca să nu se confunde, și așa de încet că abia observi că șirul se mișcă." [26]) Cu un spirit de observație uimitor de precis, marele etnograf arată locul ierarhic pe care îl ocupă fiecare în aceste șiruri și jocul separat al nuntașilor miresii de cel al mirelui (obicei păstrat în zilele noastre numai în cîteva regiuni). Continuăm cu descrierea lui Cantemir : „După cununie însă, amîndouă bandele se amestecă și se-nvîrtesc împrejur, așa că cei însurați țin cu mîna dreaptă pe soția lor iar holteii pe fetele de aceiași nobilitate și se-nvîrtesc. Uneori se fac chiar figuri în triunghi, în dreptunghi și în forma oului, ori alte figuri neregulate, după placul și dibăcia conducătorilor". [27])

Deplasarea dansatorilor în șir, existența conducătorului în fruntea fiecărui șir de jucători, totdeauna un bărbat respectat de colectivitate, trecerea de la evoluția dansului în linie la cerc, în perechi, au fost semnalate și în secolul anterior (al XVII-lea) de italianul Niccolo Barsi, călugăr care a trecut pe meleagurile noastre în anul 1633. El notează cîteva amănunte despre dans și despre instrumentele și strigăturile de joc : „Cînd începe jocul, se cîntă mai întîi din instrumente ca : viori, cimpoi, fluere, tobe și un fel de lăută cu trei coarde. Apoi se prind de mînă cîte un bărbat și cîte o femeie, într-un șir lung, săltînd adesea, chiuind și bătîndu-și picioarele unul de altul. După ce au săltat astfel cîtăva vreme, se strîng cu toții împreună într-un cerc și saltă ca mai înainte" [28]). Și contemporanul său, suedezul Weismantel, scrie despre originalitatea [29]) jocurilor moldovenești, aducînd un element nou, și anume locul lăutarilor-țigani în mijlocul horei, cîntecele lor vocale de dragoste și dansul lor, se pare diferit de al celorlalți : „Țiganii stau în mijlocul cercului, cîntă din strune și cu vocea tot felul de cîntece înfocate și mai joacă și ei, *după cum le este obiceiul încît pămîntul se cutremură* [30])..." (subl.n.) [31])

Diplomatul francez De la Croix adaugă o serie de momente ceremoniale nupțiale. Cînd este dansul obligator, la nunțile boerești și domnești : jocul nuntașilor care trebuie să treacă pe sub ferestrele mirilor, conducătorii dansului trimiși de domnitor care fac parte dintre dregători, dansul femeilor în fața domnului care se scoală de la masă anume pentru aceasta etc.

Dansurile în șir și cele în cerc sînt și astăzi iubite de poporul nostru și se practică în toate regiunile țării. Ceea ce trebuie subliniat față de vremea lui D. Cantemir este faptul că melodiile de dans care par să fi avut atunci un caracter vocal — o dată cu dezvoltarea profesionalismului, cu pătrunderea unor instrumente moderne de coarde și cu rolul din ce în ce mai important al lăutarilor în viața artistică a satelor, ca și datorită altor cauze — s-au modificat ca număr, ca structură melodică și ritmică. Această afirmație se bazează pe analiza paralelă a melodiilor de dans culese de Caioni și, după un secol, de Sulzer, ca și pe cunoașterea repertoriilor de dans, de astăzi, din diferitele regiuni.

D. A. Lancelot : *Hora* (dans valah) Desen publicat în *De Paris à Bucarest, Causeries géographiques* de M.D.A. Lancelat, 1860. *Le Tour du Monde*, 1865 et 1866, p. 192.

https://biblioteca-digitala.ro

Theodor Aman: *Bricieful, dans din România*, acva-forte, realizat probabil în 1879.

Dintre obiceiurile și repertoriul legat de calendarul țărănesc, D. Cantemir nu se ocupă decît de cîteva, ale căror nume le interpretează în legătură cu mitologia dacilor. În privința colindelor, el arată că se cîntă la începutul fiecărui an, de toți moldovenii, indiferent de starea lor socială și sînt însoțite de anumite rituri. *Colinda,* notează el (în cap. I, partea a treia, cu titlul *Despre religia moldovenilor),* „corespunde calendelor vechilor Romani și de obicei se celebrează la începutul fiecărui an nou, de toți Moldovenii, fie nobili, fie de jos, cu rituri particulare [32]). Preocupat de probleme lingvistice și etimologice, caută să descopere originea refrenului din colinde, *ler,* pe care-l deduce din numele împăratului roman, Aurelian. În sprijinul acestei etimologii, descrie legenda populară despre Curțile lui Ler împărat [33]). Sentimentele patriotice și le exprimă în toate lucrările, chiar atunci cînd abordează probleme geografice, istorice, sociale și culturale ale altor popoare, ca de ex. în *Istoria Imperiului Otoman,*[34]) în care are posibilitatea să stabilească unele paralele cu cultura populară a românilor, cu obiceiurile de înmormîntare și de nuntă, ca și în *Cartea despre sistema sau starea religiei mahomedane* [35]).

Unele etimologii sînt eronate, ca de ex. originea cuvîntului *turcă* care ar fi luat naștere din cauza urii pe care o aveau românii față de turci,[36]) un nou indiciu al dragostei lui puternice pentru patrie, al idealului său cel mai scump : eliberarea românilor de sub jugul umilitor al turcilor. Despre *turcă,* manifestare mimică-dramatică din timpul sărbătorilor de iarnă, D. Cantemir scrie : „o mască de cap de cerb cu coarne și prinsă cu o pînză colorată și destul de lungă ca să acopere picioarele celui care o poartă. Pe această mască astfel făcută încalecă altul, purtînd mască de bătrîn ghebos, și cu mare mulțime cutreeră toate ulițele și casele, jucînd și glumind[37]"). *Turca* se joacă de Crăciun, ca și astăzi. Cu toate că D. Cantemir este preocupat, de obicei, de relevarea amănuntelor, creația folclorică fiind pentru el un element esențial în studiul istoriei, lipsa unor aspecte și ceremonii ne sugerează ideea că nu a asistat totdeauna la desfășurarea manifestărilor folclorice. De exemplu, ne este greu să ne imaginăm că momentul dramatic al morții (sau îmbolnăvirii) și învierii (sau vindecării) măștii, (în speță aici, turcei), simbolizînd moartea și învierea naturii, să nu fi existat și acum două sute de ani. De fapt, momentul a fost consemnat din aceeași zonă, de Konrad Jacob Hiltebrandt (însoțitorul unor demnitari suedezi) în sec. al XVII-lea. În anul 1656, el relatează : „Cum am intrat în cvartirul ce mi s-a atribuit, s-a înfățișat acolo un fel de joc. Era un cerb în care se ascundea un om. Un strengar dănțui cu el și mai apoi culcă cerbul la pămînt cu o săgeată. Cu aceasta s-a terminat jocul, pentru care au primit ca recompensă bani [38])". Obiceiul face parte și astăzi (purtînd numiri și înfățișări variate regional), din spectacolele folclorice ale românilor, și este un obicei străvechi, moștenit de la strămoșii daci, ei înșiși fiind deținătorii unui fond comun indo-european. După unii savanți,[39]) obiceiul a păstrat urme ale „universului religios al omului primitiv", cultul taurului fiind „de origine mediteraneană și de structură pastorală" iar cel al cerbului „de origine nord-eurasiatică"[40]). Ca și în vremea cărturarului moldovean, străve-

https://biblioteca-digitala.ro

chiul rit şi-a pierdut funcţia primară şi a devenit un spectacol cu funcţie distractivă, elementele artistice, de costumaţie şi coregrafie trecînd pe primul plan.

Descrierea unui alt obicei din aceeaşi perioadă de iarnă, *vergelul,* pentru prima dată citat documentar, se apropie de modul cum îl practică fetele noastre de astăzi. Pe plan regional însă, se constată o mare diversitate în ce priveşte obiectele utilizate, în ce priveşte riturile şi chiar repertoriul artistic. Iată cum îl descrie D. Cantemir : „Este un fel de ghicire, fiindcă moldovenii, în ajunul anului nou, încearcă să ghicească printr-un aranjament de vergi, cele bune şi cele rele care trebuie să li se întîmple în cursul anului. În acest scop, ei întrebuinţează chiar *fecle (tiliae),* bobi şi oale (ollae), aşezate într-un anumit fel."[41]) În secolul nostru, obiceiul se face nu numai în ajunul anului nou ci şi în ajunul şi ziua de Bobotează (6 ianuarie) ca şi în alte zile ale perioadei de primăvară — vară. Ceremonialul vergelatului este mult mai complex astăzi ; uneori la grupul fetelor se alătură şi tineretul masculin ori, vergelatul este însoţit de versuri speciale, scandate sau cîntate şi se încheie, ca şi alte obiceiuri româneşti, cu petrecere şi cu masă comună. Obiceiul se mai numeşte şi *leruit.* [42])

Are dreptate cunoscătorul realităţilor noastre de acum două sute de ani cînd deduce etimologia cuvîntului *Chiraleisa* din Kirie eleison şi constată originea religioasă a obiceiului, care se desfăşura în ajun de Bobotează : „Corespunde şi-şi datoreşte originea expresiunii uzitate în rugăciunile creştinilor. Anume, la 5 ianuar, la aprinsul luminilor, fiecare tată de familie face o cruce de lemn, pe care o învăleşc foarte frumos, după darea de mînă a fiecăruia, cu o pînză albă, cu mătasă şi cu sîrmă, şi după vecernie, în chip de procesiune sacră, fiind înconjurată de o mulţime de copii, o poartă prin toate casele şi repetă cît mai des cuvîntul Kyraleisa." [43]) Obiceiul este pe cale de dispariţie. În unele sate copiii merg prin sat strigînd chiraleisa dar nu în ajun ci în ziua de Bobotează. Obiceiul menţionat de Cantemir a fost observat probabil în mediul urban.

Dintre obiceiurile cu caracter agrar, Cantemir se ocupă de *Papalugă* (cap I, partea a treia, *Despre religia Moldovenilor),* al cărui text literar nu fusese încă indicat în nici un document. Descrierea obiceiului este aproape identică cu cel cunoscut de noi pînă în secolul XX. Şi aici observaţia este minuţioasă, cu grijă în a reda amănuntele : „Vara, cînd din cauza secetei, se pare că semănăturile sînt în mare primejdie, oamenii de la ţară îmbracă o copilă care n-a împlinit vîrsta de 10 ani cu o cămaşă ţesută din frunze de copaci şi de alte ierburi. După dînsa merg toate copilele şi toţi băieţii de vîrsta ei, şi cu toţii, cîntînd şi jucînd, cutreieră toată vecinătatea şi la oricine s-ar duce, babele obişnuiesc să le toarne pe cap apă rece. Cuprinsul cîntecului este cam acesta : Papalugă, sue-te la ceriu, deschide porţile, dă drumul ploilor ca să crească grîul, alacul, meiul, etc." [44]) Şi acest obicei, care poartă denumiri variate (dodola, dodoloae, păpălugă, etc.), străveche practică de invocare a ploii, în timp de secetă sau la zile fixe (joile sau marţile după Paşti), este pe cale de dispariţie. În secolul trecut şi în primele decenii ale secolului nostru, conţinea un număr mai mare de rituri, protagoniştii fiind copii sau tineri. Preluat de ţigani, devine un prilej de cerşetorie. Deşi melodiile de paparudă sînt variate, de la simpla intonare pe cîteva sunete pînă la melodii mai dezvoltate, ca urmare a contaminării cu alte genuri, obiceiul, nemaigăsind înţelegere din partea maselor, dispare. În realitate astăzi, cînd mentalitatea oamenilor s-a schimbat — consecinţă a noilor condiţii de viaţă şi de muncă —obiceiul nu mai putea dăinui, mai ales că nu ajunsese la un repertoriu artistic valoros, care să-i permită revalorificarea pe un alt plan, aşa cum s-a petrecut cu alte obiceiuri străvechi.

Meritul deosebit al lui Cantemir este de a ne fi semnalat un alt obicei, de mare vechime, căruia îi face o valoroasă descriere. Cînd am redescoperit obiceiul, într-un sat din Teleorman, în anul 1942, era pe cale înaintată de dispariţie. Dar, datorită acţiunii de valorificare a trecutului preţios, în ultimele decenii a cunoscut forme noi de manifestare. Ca de obicei, cu curiozitatea istoricului patriot, Cantemir nu uită nici un amănunt. Vorbind despre Drăgaica el spune : „După cum se vede, prin ea o înţeleg pe Ceres. Căci în acea vreme a anului, cînd încep să se coacă semănăturile, toate fetele ţăranilor de prin satele învecinate, se adună şi o aleg pe cea mai frumoasă dintre ele, căreia îi dau numele de *Drăgaica.* O petrec pe ogoare cu mare alai, o gătesc cu o cunună împletită din spice şi cu multe basmale colorate şi îi pun în mîini cheile de la jitnice. Drăgaica, împodobită în acest chip, se întoarce de la cîmp spre casă, cu mîinile întinse şi cu basmalele fluturînd în vînt, de parcă ar zbura, şi cutreeră toate satele din care s-a adunat lume s-o petreacă, cîntînd şi jucînd laolaltă cu toate tovarăşele ei de joc, care o numesc foarte des soră şi mai marea lor, în cîntecele alcătuite cu destulă iscusinţă. Fetele din Moldova doresc din toată inima să aibă parte de această cinstire săteaşcă, deşi în cîntecele lor spun mereu, după datină, ca fata care a întruchipat Drăgaica nu se poate mărita decît aproape după trei ani"[45]). Obiceiul, după cum a remarcat eruditul domnitor, este un rit agrar de fecunditate şi de fertilitate, care se practică în secolul nostru, într-o zi fixă, 24 iunie (în jurul solstiţiului de vară, dată importantă în obiceiurile „păgîne"). Aşadar, legătura cu Ceres nu este o simplă fantezie. Deşi în trecut obiceiul

https://biblioteca-digitala.ro

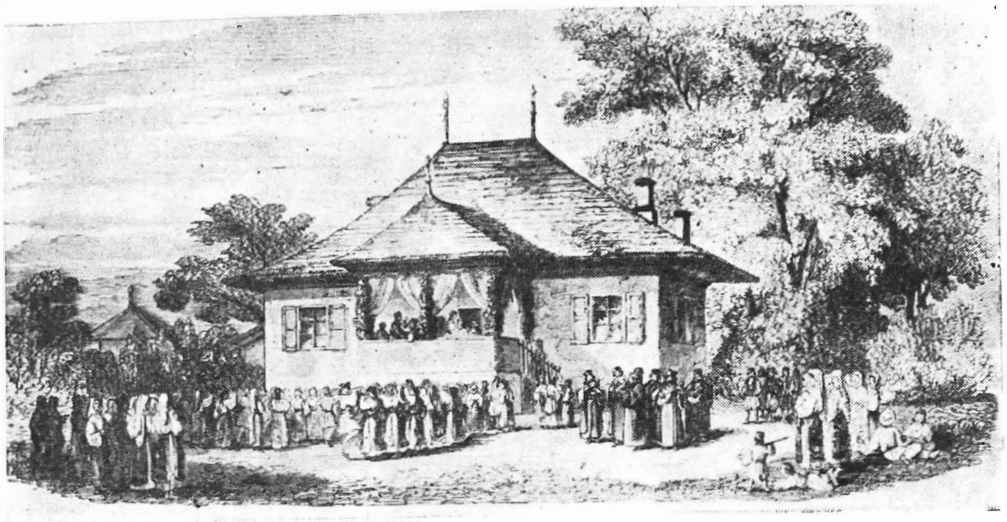

Charles Dounssault : *Hora, dans național valah.* Publicat în *Voyage illustre dans les cinq parties du monde*, 1846, Paris, de Adolphe Joanne

pare să fi avut o arie largă de răspîndire, în ultimul secol s-a menținut numai în cîteva sate din cîmpia Dunării, în județul Teleorman ; ca și la căluș, cu care este înrudit prin funcție, jucătoarelor li se impun unele interdicții (număr fix de ani succesivi de participare,3 sau 7, căsătorie după ieșirea din ceată, deci trebuie să îndeplinească condiția de puritate) și obligații (să se adune la o casă anumită pentru a învăța repertoriul de cîntece și dansuri, să poarte un costum special de culoare albă, împodobit cu flori de sînziană). În forma cunoscută de noi din cercetările de teren și din publicații, aflăm că este alcătuită dintr-un mai mare număr de ceremonii și practici : purtarea unui steag împodobit, de către un băiat (singurul de sex masculin admis în grup), săbii și mai tîrziu, bastoane speciale, alegerea unei conducătoare, îmbrăcată în „mireasă" și a unui „mire" (care poartă căciulă și topor), dansul de virtuozitate, cu mișcări dificile, purtarea de coliere și brățări, primite de la fetele din sat, lenjerie de copil mic. Drăgaicele sînt însoțite de fluier sau cimpoi care execută, heterofonic, melodiile vocale și apoi pe cele instrumentale de dans. Jocurile se fac în perechi și în cerc, cu bastoane care se țin mai tot timpul în sus... ceea ce i-a dat impresia lui Cantemir că dansatoarele zboară în aer. Repertoriul are o *formă amplă de suită :* una sau două melodii vocale în ritm *aksak* de doi timpi, continuate cu două sau trei dansuri (cu nume diferite) care au pătruns și în repertoriul general de dans al satului (fenomen similar și pentru căluș). În ultimele decenii, datorită valorii sale artistice superioare, deși dispărut din practica satului, a fost preluat și valorificat de formațiile de artiști amatori. De altfel, în ipostaza culeasă de noi, Drăgaica a cumulat mai multe funcții care treptat au fost înlocuite, devenind un joc-spectacol, de o valoare artistică superioară (muzical-coregrafică), cu funcție distractivă. Se poate afirma că în cei două sute de ani de la prima atestare, Drăgaica a suferit modificări esențiale, atît în funcție cît și în forma de manifestare, iar textul străvechi, o invocare către „Drăgaica" (probabil o zeitate autohtonă a vegetației), la care se adaugă urări de belșug și sănătate, a fost contaminat cu idei noi, cu versuri avînd caracter satiric, cu intenție moralizatoare. În textul vechi străbat și aspecte ale vieții mizere a țăranului român :

„Hai Drăgaică, să sărim
Să sărim, să răsărim
Că știi iarna ce pățim :
Cu mălai din rîșnicioară,
Cu pește din undicicară.
Au venit Drăgaicele
Să reteze spicele...
Drăgaicele mititelele
Mor băieții după ele...
Fata care e urîtă
Dă cu făinioară multă.
Vine vîntul și i-o suflă
Și rămîne tot urîtă
Și cu punga cheltuită..."

Nu vom ști niciodată dacă, în acest interval de timp, repertoriul s-a îmbogățit sau dacă această formă dezvoltată a existat numai în unele zone ale țării.

De mult interes se bucură informațiile despre obiceiurile din ciclul familial. Aflăm de existența bocitoarelor, în lumea satelor, și a profesionistelor boditoare, în mediul urban, despre conținutul unui vers (de origine semicultă, considerat bocet), a unui rit curios ; atîrnarea unei șuvițe de păr [46]) la crucea de la mormîntul fratelui, etc. Cu preocuparea permanentă a istoricului pentru care amănuntele sînt semnificative, ne sînt prezentate cîteva ceremonii din cadrul obiceiului de înmormîntare, de pe poziția intelectualului modern. De la început, el specifică dacă obiceiul este respectat de țărani, de boieri sau de militari. Subliniază ritul spălării defunctului, exprimarea durerii de către rude și vecini, felul doliului, jelirea timp de un an, în fiecare simbătă : „În general, toți, mai în fiecare sîmbătă, un an întreg, se adună la mormînt și plîng pe morții lor" [47]). Cînd se referă la conținutul bocetelor, încheie astfel, după ce explică ideile pe care le exprimă : „și cîte alte jelanii de femei guralive" [48]).

https://biblioteca-digitala.ro

Textul de vers pe care îl citează este următorul :

„A lumii cînt cu jele
Cumplita viață,
Cum se rupe și se taie
Ca cum ar fi o ață"[49]).

Versurile aveau o mare vitalitate, originea lor cultă (poate chiar o creație a domnitorului) este evidentă. Cantemir le utilizează și în *Istoria Ieroglifică*, iar Miron Costin „își începea poema „Viața lumii" cu aceleași două versuri : cum semnalează Al. Bistrițeanu în studiul citat[50]).

Cantemir nu putea face distincție între bocete, adevărată creație artistică populară, cu caracter profan (din care nu străbate resemnarea sau dorința de renunțare la bucuriile vieții, ci dragostea de viață, revoltă împotriva morții) și creațiile semi-culte, influențate de biserică și compuse inițial de preoți și de cantori, în scopul înlocuirii bocetului și cîntecelor ceremoniale populare funebre care sînt total opuse ideologiei religioase.

Totuși este sigur că bocetul propriu-zis exista, cuvîntul menționat de Cantemir putînd fi un refren specific genului sau o prelungire a versurilor, așa cum se observă în Banat. Cantemir scrie : „*Heoile* se întrebuințează în cîntecele de jale, dar nu ca interjecție, ci probabil pentru a numi așa pe o anumită persoană"[51]). Cu aproape un secol înaintea lui D. Cantemir, francezul De la Croix descrie înmormîntarea unui Domn care, după afirmația lui, nu se deosebește de înmormîntarea altor categorii sociale și menționează folosirea instrumentelor muzicale cu acest prilej [52]... „sînt tocmite bocitoare care folosesc instrumente ce produc sunete lugubre, pentru a-și întărîta durerea, înșirînd (în bocetele lor) frumoasele însușiri ale celui decedat. Această muzică reîncepe ori de cîte ori bocitoarele văd intrînd un prieten al celui dispărut. ..Este unică atestarea sa despre atitudinea bocitoarelor : „femeile sînt datoare să vină cu rudele. să bocească lîngă mort și să-și smulgă părul"[53]).

În cap. XVIII, *Despre ceremoniile pe care Moldovenii le observă la logodne și la nunți*, cărturarul, cu o minuțiozitate excesivă, descrie riturile și ceremoniile nunții, arătînd deosebirile pe categorii sociale. Materialul este prețios atît prin ineditul unor elemente cît și prin încercarea de interpretare a unor rituri. Lui îi datorăm primele orații de nuntă pe tema vînătoarei simbolice și iertăciunea, atestarea voalului roșu (pe care astăzi îl poartă încă albanezii, cu care avem multe elemente comune). Sînt descrise cîteva rituri specifice nunții : păcălleala mirelui la logodnă, cunoscută de multe popoare (cu mare frecvență în sudul Dunării), scandarea oratiilor în momente fixe, aruncarea cu cereale în biserică peste tineri, rit de fertilitate și de viață îmbelșugată, obligația ca mireasa să rămînă cu fața acoperită cînd privește pe nuntași și chiar în timpul dansului, etc. În expunerea sa, Cantemir are în vedere cele trei etape ale ceremonialului nupțial *(petitul* și *logodna, nunta propriu-zisă* și *etapa postnupțială)*. Merită a fi semnalate și alte cîteva ceremonii care au fost conservate pînă în zilele noastre pe o arie geografică limitată și anume : prinderea delegaților trimiși de mire la casa miresii pentru a-i anunța sosirea (cărora li se aplică un regim diferit, după cum sînt din mediul rural sau urban), întrecerea cu caii (învingătorul primind recompensă de la mireasă), simularea luptei între cele două cete (a miresei și a mirelui), la sosirea mirelui și apoi la plecarea tinerilor din casa miresei, (după ce li s-a dat să bea „paharul de cale albă"), încercarea de a-i opri, de către rudele apropiate ale miresei, care înfig de-a curmezișul lor o sabie, în ușă. Din perioada postnupțială redă momentul important al răsplatei [54]) castității miresei prin daruri, moment care a impresionat profund și pe alți intelectuali... și pedepsirea părinților miresei, în cazul cînd aceasta nu a fost „curată". Împreună cu toți consîngenii lor, părinții sînt ținuți, a treia zi după nuntă, să-și viziteze fiica „pe cale premare", adică *via per magna*. Dacă fata nu a fost „curată", mirele, împreună cu prietenii, înjugă pe părinți la o căruță stricată și „dacă cineva va fi îndrăznit să-i elibereze, pe lîngă bătăi, ar fi fost chiar pedepsiți de judecător ca infractor al legilor și obiceiurilor țării." [55]) Și alți observatori sînt uimiți de acest obicei și-l comentează în fel și chip, arătînd grija părinților de a-și păzi fetele pînă la căsătorie,[56]), mai ales în familiile bogate, deși pedeapsa este mai ușoară pentru boieri. În afara acestor numeroase informații, față de nunta din secolele XIX și XX, lipsesc totuși multe detalii semnificative : obiceiul ca fata să fie furată de viitorul soț [57]) (din motive variate), bradul (steagul) împodobit de nuntă, ceremonia „învelirii", repertoriul muzical și literar, cu excepția celor două orații ce au o tematică identică cu cele de astăzi. Analiza comparativă a obiceiului ne permite enunțarea cîtorva legi de „evoluție" : renunțarea la unele elemente și ceremonii (voalul roșu ; lupta între cele două tabere.mult atenuată azi.si în zone limitate ; îmbogățirea repertoriului — sînt sate în care, pentru același pesonaj principal, au fost create mai multe piese ; pierderea funcției inițiale a unor ritualuri care se mențin în virtutea tradiției și a caracterului lor spectaculos și artistic).

Toate obiceiurile consemnate în opera marelui om de știință moldovean s-au transmis pe cale orală pînă în zilele noastre, cu transformări de diferite grade, în funcție de repertoriu și mod de desfășurare.

Importanța deosebită a descrierii faptelor folclorice din operele lui D. Cantemir, se datorea-

https://biblioteca-digitala.ro

ză autenticității lor, fiind culese de pe o poziție științifică, interpretate în spirit critic și în lumina istorică comparativă. Sensibil la viața și arta poporului, pe care l-a cunoscut din copilărie, cărturarul moldovean, patriot înfocat și luptător pentru libertatea poporului, știe să utilizeze tradiția în reconstituirea trecutului istoric.

Prin atitudinea științifică pe care o adoptă în cercetarea și consemnarea elementelor de cultură populară, prin bogăția faptelor date la iveală, cărturarul de reputație europeană, Dimitrie Cantemir, a fost, pe bună dreptate, socotit primul etnograf și folclorist român.

1. *Descriptio Moldaviae*, 1716, traducere de pe originalul latinesc la 200 DE ANI DE LA MOARTEA AUTORULUI (21 august 1723) de Dr. Giorge Pascu București, ed. „Cartea Românească", 1923.
2. *Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor*, trad Gr. G. Tocilescu, București, 1901.
3. *Viața lui Constantin Vodă Cantemir*, trad. N. Iorga, București. 1924.
4. *Istoria Imperiului Otoman*, trad. I. Hodoș, București. 1877.
5. *Sistema religiei mahomedane*, tradusă și în limba rusă, conf. Ștefan Ciobanu : *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Bucuresti, 1925. Contribuții valoroase la cunoașterea operei lui D. Cantemir au scris : Al. Bistrițeanu : *Creația populară ca preocupare și izvor de inspirație la D. Cantemir si N. Bălcescu*, în *Studii și cercetări de ist. lit. si folclor ;* tom. II. an II. 1953 p. 23—54 ; Florea Bobu Florescu : *Elemente etnografice în opera lui Dimitrie Cantemir „Descriptio Moldaviae"*, în „Studii și cercetări de ist. artei" I, 2, 1953, p. 15—24 ; A. Fochi : *Dimitrie Cantemir etnograf si folclorist*, în rev. etnogr. și folclor, nr. 1 si 2, 1964. p. 119—142 ; Perpessicius : *Locul lui D. Cantemir în literatura română*, în vol. *Mentiuni de istoriografie literară și folclor* (1948—1956), București, 1957.
6. *Descriptio Moldaviae*, p. 150—172.
7. Idem p. 169, cap. I, partea II-a
8. Idem p. 161.
9. De la Croix, conf. *Panini de etnografie românească în opera memorialistică a unor călători străini* (sec XVII—XVIII) de Paul Simionescu si Paul Cernovodeanu, Revista de Etnografie si Folclor, ed. Academiei R.S.R., Bucuresti, 1972, nr. 5, p. 390. Descrie cîteva momente ceremoniale ale nuntii si înmormîntării în *O relațiune neobservată despre Moldova sub domnia lui Antonie-Vodă Ruset* (1676), Bucuresti, 1939, în An. Acad. Rom. ist., s. III, t. 19, p. 134—135.
10. *Descriptio Moldaviae*, p. 170
11. Sulzer : *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, vol 2. Wien, 1781. „doina o fredonează valahul ori de cîte ori vrea să cînte pentru el, în gînd, ceva din lume, fără să spună cuvinte sau versuri... Ea nu este numai un „preludiu muzical" la cîntecele de război... 2, vol. II, p. 321.
12. D. Cantemir : *Viața lui Constantin-Vodă Cantemir*, p. 63.
13. Vezi Gh. Ciobanu : *Un cîntec al lui Dimitrie Cantemir în colecția lui Anton Pann*, Rev. de folclor, 1957, nr 3.
14. Viața lui Constantin Cantemir Vodă, p. 63—64
15. Samuel E. Bring : *E. H. Weismantells Dagbok, 1709—1714*, Stockholm, 1928.
16. Idem, p. 426. Nu putem acorda încredere legendei pe care o debitează.
17. *Descriptio Moldaviae* p. 157.
18. „Cred că sînt niște nimfe din văzduh adeseori cuprinse de iubire pentru tinerii mai frumoși. Din această cauză, dacă vreun tînăr este cuprins de o dată de paralizie... o atribuie nu altora decît acestor „*frumoase*", *Descriptio Moldaviae*, p. 170
19. *Descriptio Moldaviae*, p. 158.
20. Idem p. 163.
21. *Hronicul...* op. cit. p. 217.
22. Idem p. 62.
23. B. Petriceicu Hajdeu : *Arhiva istorică a României*, tom. II, București, 1865.
24. Simion Dascălul : *Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă*, p. 57.
25. *Descriptio Moldaviae*, p. 156.
26. Idem p. 156.
27. Idem p. 156—157.
28. Alexandrina Istrătescu : *Noua și adevărata narațiune a călătoriei făcută din anul 1632 pînă la 1639 în Tartaria, Circazia, Abazza și Mengrelia, unde se povestesc multe întîmplări stranii și curioase*, București, 1933, Despre lăuta cu trei coarde ; vezi și Weismantel, op. cit... p. 239.
29. „Ceea ce nu se obișnuiește nici în țara noastră și nici în vreo altă țară", op. cit. p. 239.
30. Ibidem.
31. Franz Babinger. *O relațiune neobservată despre Moldova sub domnia lui Antonie Vodă Ruset* (1676) p. 134—135.
32. *Descriptio Moldaviae*, p. 171
33. *Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor* op. cit. p. 33.
34. *Istoria Imperiului Otoman*, op. cit. p. 217.
35. p. 251, conf. A. Fochi : *Dimitrie Cantemir etnograf și folclorist*, Rev. de etnografie și folclor, nr. 2, 1964, p. 130, vezi și nota 5.
36. Idem p. 171.
37. *Descriptio Moldaviae* p. 171.
38. N. Iorga : *Istoria Românilor prin călători*, vol. I p. 368.
39. Mircea Eliade : *De Zamemoxis a Gengis-Khan, Etudes comparatives sur les religions et le folklore de la Dacie et de l'Europe orientale*, Payot, Paris 1970. p. 25.
40. Idem op. cit. p. 145.
41. *Descriptio Moldaviae*, p. 172. În alte traduceri... linte, fasole...
42. „Leruit" se numește și petrecerea organizată de feciori, în cîteva sate din Transilvania, prima săptămîna dintre Paști și Rusalii.
43. *Descriptio Moldaviae* p. 171. Vezi și *Opere* de Ion Creangă, București, 1933, p. 21 (vezi și *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi*, 1762. Studiu și text de Dan Simonescu ; București, 1939, p. 160. Termenul a circulat cu numiri variate : chiralisa, ciurlezu, etc.
44. *Descriptio Moldaviae*, p. 171.
45. Idem p. 169—170.
46. Idem p. 165.
47. Ibidem
48. Ibidem
49. Ibidem.
50. Al. Bistrițeanu, op. cit. p. 35—36.
51. *Descriptio Moldaviae*, op. cit. p. 170.
52. De la Croix, op. cit. p. 135.
53. Idem
54. Vezi și F. B. Florescu op. cit. p. 20
55. *Descriptio Moldaviae*, p. 163 ; vezi și Samuel Bring, op. cit. p. 240
56. I. St. Raicevich : *Osservazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788, p. 251.
57. *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, p. 419. Anton Verancsisc scrie : „În privința încheierii căsătoriilor și a respectării lor, aceleași obiceiuri și aceleași legi sînt pentru toți, dar la oamenii de rînd neîngrădirea este încă și mai mare. Căci pe fetele pe care vor să le aibă ca tovarășe de viață ei mai adeseori le răpesc decît primesc să le fie date în căsătorie, socotind că așa este mai cu cale, și că în chipul acesta legătura între soți va fi mai mare decît prin bună învoire, sau de la prima petire..."

https://biblioteca-digitala.ro